

MODALLIK VA UNING GAP MAZMUNIDAGI O'RNI

Xamidova Sayyora Nurmatovna

Farg'ona politexnika instituti

“O'zbek tili va tillarni o'rgatish” kafedrasida katta o'qituvchisi,

Abduxamitov Zuxriddin Umidjon o'g'li

Mexanika-mashinasozlik fakulteti, TMJ yo'nalishi talabasi

Annotasiya

Ushbu maqolada modallikning mohiyatida shaxsning ifodalanayotgan fikrga munosabati turadi. Mazkur tadqiqotlarda gap mazmunining obyektiv borliqqa munosabati va so'zlovchining gap mazmuniga bo'lgan munosabati modallik kategoriyasi sifatida ko'rsatilgan.

Annotation

In this article, the essence of modality is the attitude of the person to the expressed thought. In these studies, the relationship of the content of the sentence to the objective existence and the attitude of the speaker to the content of the sentence are shown as categories of modality.

Аннотация

В данной статье сущностью модальности является отношение человека к высказываемой мысли. В этих исследованиях отношение содержания предложения к предметному бытию и отношение говорящего к содержанию предложения показаны как категории модальности.

Kalit so'zlar: sintaktik, semantik hodisadir deontik modallik, hodisa modalligi va taklif modalligi ko'makchi fe'l, leksik fe'l.

Key words: deontic modality, syntactic, semantic event, event modality and propositional modality, auxiliary verb, lexical verb.

Ключевые слова: деонтическая модальность, синтаксис, семантическое событие, событийная модальность и пропозициональная модальность, вспомогательный глагол, лексические глагол.

Modallik shaxslararo ma'nolar sohasida yotadi va ma'ruzachi / yozuvchining holat yoki hodisaga qanday munosabatda bo'lishini ifodalaydi: bu haqiqatmi, zarurmi, muqarrarmi, mumkinmi, orzu qilinganmi va hokazo. Modallik sintaktik emas, balki semantik hodisadir, chunki u ma'no bilan bog'liq va ma'no keng doiradagi tuzilmalar orqali amalga oshirilishi mumkin.

Dastlab, biz takliflar va modallikni farqlashimiz kerak, chunki bu bizga nima haqida gapirayotganimizni aniqlashga yordam beradi.

Agar, masalan, men aytaman:

Eshik qizil

Men qizil bo'lishi kerakmi, qizil bo'lmasligi kerakmi, qora bo'lishi mumkin emasmi yoki boshqa hech qanday ma'noni nazarda tutmayapman. Men shunchaki taklifni aytyapman va tinglovchilar buni o'zlari xohlagancha qilishadi.

Ammo, agar men aytaman:

Siz qizil eshikdan foydalanishingiz kerak

Men bu yerda boshqa narsani aytyapman. Aslida, men aytmoqchimanki, tinglovchining boshqa eshikdan emas, balki bir eshikdan foydalanishi uchun qandaydir majburiyat yoki burch bor. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, men faktni aytishdan ko'ra, vaziyat haqidagi tasavvurimni bayon qilaman.

Ushbu xolat tilda so'zlashuvchilar voqealar va holatlar haqida o'z his-tuyg'ularini qanday ifodalashlari bilan bog'liq.

Bu muhim sohadir, chunki voqealar va holatlar haqidagi his-tuyg'ularingizni qanday kodlashni bilmasdan turib, biron bir tilda to'g'ri gapirish mumkin emas. O'zingizni faqat dunyo haqidagi bayonotlar bilan cheklash "e" harfini ishlatmasdan roman yozishga o'xshaydi va kommunikativ jihatdan noto'g'ri.

Afsuski, bu ham murakkab soha va ko'pincha xatoliklar ham bkuzatiladi.

Suvni biroz loyqalash uchun, ba'zida hodisa modalligi va taklif modalligi o'rtasida farq bor. Yaxshiyamki, modallikning ikki turini oddiygina tushuntirish mumkin:

- Voqea modaliligi sodir bo'layotgan hodisaning idrok etilgan xolatini bildiradi.

Masalan:

Bu ish avgustgacha yakunlanishi kerak

Xodimlarni xabardor qilish juda muhimdir

bu ikkalasi ham bayonotchi / yozuvchi voqeadan qanday foyda olishini anglatadi.

• Taklif modalligi so'zlovchi/yo'zuvchining taklifning haqiqat bo'lish ehtimoli haqidagi fikrini bildiradi. Masalan:

Bu uning singlisi ekanligi aniq

U hozircha Parijda bo'lishi kerak

Bu ikkalasi ham ma'ruzachi taklifni qanchalik to'g'ri qabul qilishiga ishora qiladi.

Ushbu qo'llanilgan tahlilda hodisa deontik modallikka, taklif uslubi esa epistemik modallikka tegishli. Ushbu ikki atamani tushunib olish muhim.

Shunday qilib, quyida keltirilganlarning barchasi u yoki bu turdagi modallikning ifodasidir:

- Men nimadir yeyishim kerak.
- Bu zarur xulosa.
- Biz yordam bera olmaymiz.
- Suv 0° Selsiyda muzlaydi.
- Men pul to'lashga majbur emasman.
- Men yordam berishga tayyorman.
- Ular kechikishi mumkin emas.

- Men bunday demasligim kerak edi.
- Uni o'tkazib yubor.
- Mening xulosam shuki, u meni yoqtirmaydi.
- Siz jiddiy bo'lolmaysiz.
- Biz borishimiz kerak.
- Bu haqiqatdir.
- U, albatta, Maryam bilan bog'liq.
- Menga turmushga chiqasizmi?
- Taxminan 6 da yetib boraman.
- Men buni amalga oshirishga muvaffaq bo'ldim.

Bu misollarning faqat oltitasida modal ko'makchi fe'l borligini ko'rasiz (kerak, qila olmoq, zarur, mumkin, mihim). Quyida tushunchalarni misol qilish uchun modal yordamchi fe'llarga ko'plab misollar keltirilgan, ammo bunday fe'llar modallikni ifodalashning yagona usuli deb o'ylamasligingiz kerak. Yuqoridagi boshqa misollarda modal sifatlar (kerakli, tayyor, qodir emas), modal otlar (xulosa, majburiyat), modal qo'shimchalar (ehtimol, aniq) va modallikni ifodalash uchun ishlatiladigan leksik yoki asosiy fe'llar (muzlamoq, kutish, boshqarish, o'tish, ma'no) mavjud).

An'anaga ko'ra modallik ikki asosiy usulda o'rgatiladi:

Birinchi:

Modal ko'makchi fe'llar yoki boshqa modallik ifodalarni olib, ularning qanday ma'no turlarini ko'rish bilan. Bu keng tarqalgan tahlil (modal yordamchi fe'llarni ko'rib chiqishda ushbu saytning boshqa joylarida qo'llaniladi) har bir fe'lni o'z navbatida olib, ular qanday funksiyalarni bajarishi mumkinligini tushuntiradi. Masalan, *mumkin* modal yordamchi fe'li va ma'nolarni ifodalashning boshqa usullari bilan biz quyidagilarni olamiz:

Xozirgi zamon bilan bog'liq imkoniyat. Ehtiyotkorlik: *Zalda ilon bo'lishi mumkin.*

Kelajak uchun ehtimol qilish: *Ertaga yomg'ir yog'ishi mumkin.*

Ob-havo ma'lumotiga ko'ra ertaga yomg'ir yog'ishi kutilmoqda.

O'tgan zamon uchun imkoniyat ifodasi: *Men tashqarida bo'lganimda u telefon qilgan bo'lishi mumkin.*

Bundan tashqari:

Ehtimol ma'nosida, *Dori yordam berishi mumkin.*

Ruxsat ma'nosida: *Siz bilan gaplashish mumkinmi?*

Shikoyat ma'nosida: *Siz meni ogohlantirishingiz mumkin edi!*

Ikkinchi, quyida modallikni tavsiflashning ba'zi usullarini ko'rib chiqilgan.

Qobiliyat:

Men ketishim mumkin.

(Men bunga qodirman)

Ruxsat:

Siz ketishingiz mumkin.

(Men sizga borishga ruxsat beraman)

Maslahat:

Siz ketishingiz kerak.

Ketish tavsiya etiladi

Majburiyat:

Ular ketishlari kerak.

(Ularga borish talab qilinadi)

Imkoniyat:

Ular ketishi mumkin.

(Ehtimol, ketish ular qiladigan narsadir)

Biroq, bu ikkala yondashuvning ham kamchiliklari bor.

Yondashuv 1.

O'quvchilarda savollar kelib chiqishi mumkin, chunki bitta fe'l (bir nechta holatlarda kelishi mumkin) bir nechta va bog'lanmagan ma'noni ifodalashi mumkin va boshqa modal yordamchi fe'llar bir xil ko'p ma'noli holatdan qiyinchilik keltirib chiqaradi.

Yondashuv 2.

Afsuski, modal so'zlarda toifalar nimani anglatishlari haqida hech qanday oqilona qarorga olib kelmaydi va ularning ma'nolari ko'pincha bir-biriga mos keladi.

Masalan: *Men buni siz uchun qila olaman.*

Qobiliyat yoki imkoniyatni ifodalash

U o'sha erda bo'lishi kerak.

Imkoniyat yoki qandaydir maslahat haqida chegirma ifodalaydi?

Siz bu shokoladli tortni sinab ko'rishingiz kerak

Men sizga maslahat beryapmanmi yoki biror narsa qilishga majbur qilyapmanmi?

Kabi gaplarda modal so'zlarning aniq ma'nosini anglash qiyin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. M.Mirzayev, S.Usmonov, I.Rasulov Ozbek tili. T., "O'qituvchi" 1978.
2. Xozirgi o'zbek adabiy tili. T., "O'qituvchi" 1980.
3. X.Ne'matov, O.Bozorov, Til va nutq. "O'qituvchi" 1993
4. U.Tursunov, J.Muxtorov, Sh.Raxmatullayev, Xozirgi o'zbek adabiy tili.1-qism. "O'qituvchi" 1979.
5. Tursunovna, Zokirova Zulfiya, Khamidova Sayora Nurmatovna, and Okhunova Shakhnoza Kodirovna. "Actual problems encountered in teaching foreign languages." *Вестник науки и образования* 19-3 (73) (2019): 37-39.
6. Nurmatovna, Khamidova Sayora. "The Mental Processes Associated with Understanding the World." *Central asian journal of literature, philosophy and culture* 2.11 (2021): 88-92.
7. Parpiyeva, Mohira, and Muqaddam Jurayeva. "PROBLEMS OF LINGUOCULTUROLOGICAL AND NEUROLINGUISTIC STUDY OF PHONETIC MEANS." *American Journal Of Philological Sciences* 3.02 (2023): 49-59.
8. Abdug'ofur qizi Jurayeva, Muqaddam, and Sevara SultanovnaUsmanova. "NEYROLINGVISTIKA SOHASINI ORGANISH TENDENSIYALARI." *Involta Scientific Journal* 2.1 (2023): 53-59. Abdug'ofur qizi Jurayeva, M.